

ABSTRAKT

SOUDCOVSKÁ TVORBA PRÁVA

SROVNÁNÍ EVROPSKÉHO SOUDNÍHO DVORA S NEJVYŠŠÍM SOUDEM USA

Klíčová slova: soudcovská tvorba práva; Evropská unie; Soudní dvůr Evropské unie; Nejvyšší soud USA; Ústavní soud ČR; judicializace ústavních systémů; kelseníánské ústavní soudnictví; evropský ústavní prostor; evropská ústava; normativita; ústavní pluralismus; suverenita; federalismus; postkomunistické státy; nové členské státy Evropské unie.

Počet normostran (tj. přepočítáno na stránky o 1800 znacích) a slov (včetně poznámkového aparátu; bez obsahu a seznamu literatury a dalších seznamů): 327 normostran; 82 795 slov.

Tato práce nabízí komplexní rekonceptualizaci ústavního systému fungujícího na území Evropské unie. Ústavní systémy členských zemí prošly ve dvacátém století zásadní transformací. V mezidobí se také vytvořil nový ústavní systém operující na území těchto států vedle jejich vlastních systémů – ústavní systém Evropské unie. Obě tyto změny jsou obtížně uchopitelné stávajícím teoretickým aparátem, který vychází z (i) Rousseauova konceptu *volonté générale*, který zajišťuje svrchovanost zákonodárné moci v ústavním systému; (ii) Montesquieovy teorie tří oddělených mocí (zákonodárné, výkonné a soudní), která jednak není schopna uchopit nové fenomény jako byrokracie či nezávislé agentury a jednak nepočítá s dělbou moci uvnitř jednotlivých mocí; (iii) paradigmatu vestfálského národního státu vyznačujícího se suverenitou, která vylučuje pluralitu autority jak ve vnějších vztazích, tak uvnitř ústavního systému; (iv) hierarchicky vystavěného právního řádu, který neumožňuje koexistenci autonomních norem; (v) formalistického pohledu na právo, které je obsaženo v psaných, zákonodárcem přijatých a v úřední sbírce vyhlášených pramenech práva; a (vi) chápáním role soudů jako nezávislých orgánů pro řešení sporů (a případně dalších otázek), které právo formálně obsažené v uznaných pramenech práva aplikují podle ustálených metod výkladu, přičemž existuje vždy pouze jedno správné řešení.

Je zřejmé, že tento teoretický aparát doznává dílčích změn. Dílčí změny však narážejí na své hranice stanovené ostatními částmi teoretického rámce, které do sebe vzájemně zapadají a vyplývají jedna z druhé. Proto je nutné tento rámec odmítnout jako celek a pokusit se o vytvoření rámce nového, který bude nejen reflektovat transformaci, kterou ústavní systémy v Evropě prošly a stále procházejí, ale který také umožní další rozvoj evropského ústavního systému.

Práce má dvě části. V první části je zkoumána proměna francouzského modelu ústavního systému zapříčiněná růstem role soudů zejména zavedením ústavního soudnictví, konkrétní ochrany ústavnosti a rozvojem ochrany základních práv. Tento proces shrnujeme pod pojem judicializace ústavních systém, kdy svrchovanost zákonodárné moci a podřízenost soudní moci (vyjádřená tzv. *juge-automate* tezí) je nahrazena strukturální svrchovaností vrcholných orgánů soudní moci.

Následně je zkoumán specifický případ Evropské unie, jejíž ústavní systém nebyl postaven na svrchovanosti zákonodárné moci a k judicializaci systému došlo odlišným způsobem. Analýza dosavadního diskurzu o roli Soudního dvora v evropské integraci ukazuje, že v 90. letech dvacátého století existovaly dva hlavní modely – Moravesik-Garrettův liberální mezivládní model odmítající autonomní působení Soudního dvora na evropskou integraci a Stein-Stone-Sweetův neofunkcionalistický model naopak ukazující strukturální svrchovanost Soudního dvora nejen v ústavním systému Evropské unie, ale také ve vztahu k členským státům (tedy v evropském ústavním prostoru). Za posledních dvacet let však došlo k proměně evropského ústavního systému, kterou ani jeden z uvedených modelů není schopen vysvětlit. Ústavní soudy členských států vytvořily protiváhu Soudnímu dvoru. Můžeme tak pozorovat třetí, syntetický model, který vychází z ústavního pluralismu. Základní principy společného ústavního systému jsou formulovány v diskurzu mezi vrcholnými interpretátory unijní ústavy a ústav členských států, tedy Soudním dvorem a ústavními soudy členských států.

Na základě tohoto zkoumání je formulován model, který ukazuje, jak je v interakci ústavní praxe vrcholných orgánů soudní moci Unie a členských států v prostoru, který nazýváme evropským ústavním prostorem, vytvářen soubor základních norem upravující vztahy ústavních orgánů navzájem a ústavních orgánů a jednotlivců. Model je teoreticky ukotven v současné pozitivistické právní filozofii rozvíjející Hartovo chápání práva, která vysvětluje, jak tato ústavní praxe nabývá

normativity. Takto vytvářený soubor základních norem proto můžeme nazývat společnou evropskou ústavou.

Ústavně pluralitní model je srovnáván s ústavním systémem Spojených států amerických, kde můžeme pozorovat obdobný proces judicializace. Ústavou původně zamýšlená svrchovanost Kongresu byla postupně odstraňována. Nejprve došlo k emancipaci Nejvyššího soudu pod vedením Marshalla, kterou později doplnil úřad prezidenta. Všechny tři ústavní orgány si nárokovaly právo konečné autority pro výklad americké Ústavy. Vytvořil se tak systém institucionálního či interpretativního pluralismu, který je ve svém fungování podobný systému ústavního pluralismu vytvořeném v Evropské unii. Srovnání s vývojem ústavního systému v USA se zaměřením na roli Nejvyššího soudu je v práci opakovaně použito k identifikaci jedinečností evropské situace. Například tzv. doktríny interpozice, které vypracovaly mimo jiné Ústavní soud ČR či polský Ústavní tribunál, najdeme ve velmi podobné formulaci v USA v první polovině 19. století, přestože americká Ústava obsahuje ustanovení o svrchovanosti federální ústavy a federálního práva.

Druhá část analyzuje procesy ovlivňující interakci soudů po východním rozšíření Unie. Zabývá se vývojem každé ze stran této interakce – Soudním dvorem a jeho adaptací na rozšíření Unie jak navenek, tak ve svém vnitřním fungování, a ústavními soudy členských států, zejména vlivem německého Spolkového ústavního soudu, jehož judikatura položila základy ústavně pluralitního modelu, a judikaturou českého Ústavního soudu, který reprezentuje současné výzvy dalšímu směřování vývoje tohoto modelu.

Role soudů při formulování základních principů společné ústavy je zkoumána též z pohledu demokratické legitimacy. Vzhledem k paradoxní kombinaci judicializace ústavních systémů na straně jedné a stále přežívajícímu chápání role soudu v očích veřejnosti v mezích tzv. *juge-automate* teze na straně druhé, se soudy vyznačují vysokou legitimitou, což platí zejména o soudech ústavních. Legitimita Evropské unie je častým objektem analýzy ústavních soudů členských států v jejich rozhodnutích o vztahu mezi unijním a národním právem. Soudy se otázky legitimacy dotýkají třemi způsoby – (i) účastní se debaty o legitimitě a jejich zdrojích, (ii) určují další vývoj a obsah této debaty, a konečně (iii) samy jsou schopny evropský integrační projekt legitimizovat. To platí zejména pro ústavní soudy nových členských států, jejichž legitimizační role je zvláště jejich speciálním postavením, které si vytvořily v

období rekonstitucionalizace po pádu předchozích nedemokratických režimů. Ačkoliv jsou jejich „evropské“ doktríny v této práci kritizovány pro své zakotvení v překonaném teoretickém rámci popsaném výše, reflektují do určité míry názory občanů těchto členských států. Schopnost ústavních soudů pomocí svých „evropských“ doktrín agregovat tyto názory, sdělit je a částečně prosadit na společném fóru evropského ústavního prostoru zvyšuje legitimitu evropské integrace, a tím i Evropské unie.

Poslední dvě kapitoly se zaměřují na judikaturu Ústavního soudu ČR, která vykazuje určité nepochopení podstaty unijního práva jako následek částečného setrvání v překonaném teoretickém rámci popsaném výše. V České republice působí dva právní řády, které přes jejich autonomní základy vytvářejí hustou síť vztahů. Ústavní soud, přestože postrádá jurisdikci ve vztahu k unijnímu právu, která je rezervována Soudnímu dvoru, nemůže resignovat na jeden ze svých dvou základních úkolů, kterým je, vedle poskytování spravedlnosti rozhodováním individuálních sporů, zajišťování hladkého fungování ústavního systému. Zatímco v prvním úkolu může být Ústavní soud nahrazen ve sféře unijního práva Soudním dvorem, jelikož standard ochrany základních práv v Evropské unii odpovídá standardu České republiky, druhý úkol vyžaduje od Ústavního soudu čas od času upravit vztah obou právních řádů. Ústavní soud tak působí „mezi dvěma právními řády“. Stejně jako Soudní dvůr musí čas od času upravit vztahy mezi unijním právním řádem a právními řády členských států, i Ústavní soud ČR musí vstoupit do závažných (strukturálních) konfliktů mezi právními řády působícími v České republice. K tomuto účelu je nabídnuta alternativa současné evropské doktríně Ústavního soudu v podobě relativistického přístupu, který obsahuje určité filtrační mechanismy zajišťující dostatečně diferenciováný přístup k řešení konfliktů mezi unijním právním řádem a českým ústavním pořádkem. S tímto novým přístupem se bude možné vyhnout konfliktu se Soudním dvorem a zároveň poskytnout ustanovením českého ústavního pořádku plný účinek.